

Engelsa. XX w. staje się wizytówką rozwoju dydaktyki jako nauki przez płynne przejście ze „starej szkoły” do „nowej szkoły” dzięki nurtowi nowego wychowania. W końcowej części książki, Autor dokonuje próby dydaktycznego bilansu XX w. Przywołuje „dydaktykę naukową”, „dydaktykę psychologiczną” wyrosłe z pedagogiki eksperymentalnej oraz psychopedagogiki, a także „dydaktykę elektroniczną”, ściśle powiązaną z wykorzystywaniem komputerów w procesie współczesnej edukacji. Ponadto, ukazuje organizacje powołane w celach reformowania oświaty: Komitet dla Opracowania Raportu o Stanie Oświaty w PRL (1971), Komitet Ekspertów do Spraw Edukacji Narodowej (1987) czy Międzynarodową Komisję do Spraw Rozwoju Edukacji UNESCO. W końcowej części recenzowanej publikacji, dokonując próby dydaktycznego bilansu, Czesław Kupisiewicz wyraża nadzieję, że XXI stulecie przyniesie, zalecane przez ekspertów edukacyjnych, reformy nieustannie potrzebne współczesnemu szkolnictwu.

Opinie o książce *Szkice z dziejów dydaktyki. Od starożytności po czasy dzisiejsze* są nadzwyczaj jednoznaczne: „książka wybitna”, „tak znakomitej książki pedagogicznej nie napisano od wielu lat”. Autor, w swej interpretacji i ocenie faktów z dziejów myśli pedagogicznej, nie jest niestety innowacyjny, zwłaszcza w pierwszej części swej publikacji. Można przyjąć, że celem publikacji było wypełnienie bądź uzupełnienie „dydaktycznej luki”, w polskiej historiografii oświatowej. Tematyka przedstawiona przez Autora z pewnością zainteresuje historyków oświaty, nauki i wychowania, a także pedagogów, i co do tego faktu nie ma najmniejszej wątpliwości. Może ona również zainteresować tych, którym nie są obojętne zagadnienia dotyczące dziejów dydaktyki. Recenzowana publikacja stanowi pozycję wyjściową, zachęcającą, a przede wszystkim prowokującą do dalszych dydaktycznych poszukiwań na przestrzeni dziejów. W przypadku rozwinięcia omawianej problematyki, *Szkice z dziejów dydaktyki* mogą okazać się materiałem niezwykle pomocnym, będącym bazą wyjściową dla dalszych poszukiwań i bardziej szczegółowych badań. To wreszcie ciekawa wskazówka zarówno dla wykładowców, jak i dla studentów, którym nie obce są wcześniejsze publikacje Autora.

Konrad Nowak-Kluczyński

Kamilla Łozowska-Marcinkowska, *Sprawy niewieście. Problematyka czasopism kobiecych Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2010, ss. 298

Czasopiśmiennictwo jest jednym ze źródeł historycznych, które są podstawą w procesie poznawania dziejów, są także częścią procesu dziejowego w postaci konkretnych faktów historycznych⁴. Czasopisma są źródłem informacji archiwalnej, które wchodziły w skład osobnej kategorii źródeł historycznych, na które składają się wszelkie materiały

---

⁴ B. Miśkiewicz, *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa 1974, s. 115.

źródłowe pisane czy też drukowane, gdzie obok prasy znaleźć można roczniki, kroniki, protokoły czy ustawy⁵. Są one związane z działalnością społeczną, polityczną, kulturalną czy też ideologiczną społeczeństwa.

Książka Kamilli Łozowskiej-Marcinkowskiej *Sprawy niewieście. Problematyka czasopism kobiecych Drugiej Rzeczypospolitej* jest zmienioną i poprawioną wersją dysertacji doktorskiej przygotowanej w Zakładzie Historii Wychowania Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Publikacja wydana w 2010 r., nakładem Wydawnictwa Poznańskiego, jest monografią o interdyscyplinarnym charakterze, na który składają się rozważania pedagogiczno-historyczne oraz prasoznawcze.

Zakres chronologiczny pracy, wskazany w tytule, to lata 1918–1939. Wyznacznikami cesur czasowych publikacji są dwa fakty historycznie, a mianowicie, odzyskanie przez Polskę niepodległości oraz wybuch II wojny światowej. Wybór dwudziestolecia międzywojennego za ramy czasowe publikacji wydaje się być trafny z wielu powodów. Historia II RP, mimo że dwudziestoletnia, to czas nadrabiania opóźnień spowodowanych rozbiarami, czego konsekwencją stały się niebanalne rozwiązania dotychczasowych problemów gospodarczych, a co istotniejsze, wszelakich społecznych i kulturowych dylematów⁶. To także, jak pisze Autorka, dynamiczny przyrost liczby tytułów kobiecych periodyków.

Jak zaznaczyła Autorka we „Wstępie”, celem rozprawy, na podstawie analizy treści badanych czasopism kobiecych okresu Drugiej Rzeczypospolitej, jest scharakteryzowanie zainteresowań ówczesnych kobiet, a także zdefiniowanie czytelniczych preferencji poruszanej tematyki. Za zakres terytorialny Kamilla Łozowska-Marcinkowska obrała cały obszar Drugiej Rzeczypospolitej.

Recenzowana publikacja *Sprawy niewieście. Problematyka czasopism kobiecych w Drugiej Rzeczypospolitej* wymagała od Autorki ogromu pracy w analizowaniu poszczególnych periodyków. Szczegółowej analizie poddano 50 tytułów, a podstawowym kryterium doboru periodyków była poruszana tematyka. I tak, do najważniejszych obszarów tematycznych kobiecych czasopism Drugiej Rzeczypospolitej, Łozowska-Marcinkowska zaliczyła kolejno: sytuację społeczną kobiet i ich emancypację, relacje damsko-męskie i rodzinne, architekturę wnętrz, urodę, kosmetykę i wiedzę z zakresu medycyny, technologię żywienia i przepisy kulinarne, modę, a także wykroje i robótki ręczne.

Na 298 stronnic recenzowanej publikacji składają się „Wstęp”, siedem rozdziałów, „Zakończenie”, „Bibliografia” oraz „Spis ilustracji”.

W rozdziale pierwszym została poruszona sytuacja kobiet w dwudziestoleciu międzywojennym na tle przemian społecznych. W kolejnych podrozdziałach ukazany został społeczno-polityczny obraz Drugiej Rzeczypospolitej, oraz sytuacja prawna i obyczajowa polskich kobiet po odzyskaniu niepodległości (uzyskanie przez kobiety praw wyborczych, równouprawnienie w zakresie praw politycznych, istotne zmiany w prawie cywilnym). Rozdział pierwszy to także zbiór organizacji kobiecych w dwudziestoleciu międzywojennym, na który składało się kilkadziesiąt organizacji zrzeszających członkinie o różnym

---

⁵ Ibidem, s. 117.

⁶ Zob. M. Leczyk, *Druga Rzeczypospolita 1918-1939: społeczeństwo, gospodarka, kultura, polityka*, Warszawa 2006.

pochodzeniu i społecznym statusie, np. Klub Polityczny Kobiet Postępowych, Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem, Towarzystwo Zawodowego Kształcenia Kobiet, Liga Kobiet Polskich. Wreszcie, to rozważania dotyczące stereotypizacji kobiet w literaturze naukowej.

Rozdział drugi w swej treści zawiera prasę kobiecą na tle czasopism Drugiej Rzeczypospolitej. Łozowska-Marcinkowska ukazuje genezę prasy kobiecej, której początkowe cele tworzenia kobiecych czasopism upatruje w rozrywce i edukacji. Dokonuje wnikliwej analizy polskich pism kobiecych, które przez swą formę stały się istotnym źródłem do badania dziejów ogółu społeczeństwa. W rozdziale tym została dokonana charakterystyka pracy codziennej i bulwarowej stanowiącej podstawowe medium społeczne, czasopism kulturalnych i wychowawczych, prasy ugrupowań politycznych i społecznych oraz prasy mniejszości narodowych, co wynikało z faktu, że II RP była państwem wielonarodowościowym. Mimo że Autorka zaznaczyła, że zagadnienia prasy kobiecej mniejszości narodowych wydawanej w Drugiej Rzeczypospolitej wymaga dalszych badań, należy zauważyć, że furtka tematyczna tego zagadnienia została przez Kamillę Łozowską-Marcinkowską otwarta bardzo szeroko.

Na rozdział trzeci publikacji składają się problematyka społeczna oraz polityczna kobiecych czasopism. Na zawartość podrozdziałów składają się modele postaw społecznych kobiet z dominującym nurtem emancypacyjnym czy kwestie narodowościowe. W podrozdziale „Widmo nadchodzącej wojny”, Autorka w szalenie interesujący sposób przedstawiła „reakcję” czasopism kobiecych na bieżącą politykę w kraju i na świecie.

Problematyka społeczno-gospodarcza kobiecych periodyków została zawarta w rozdziale czwartym recenzowanej publikacji. Składają się nań: praca zawodowa, alternatywna dla pracy zawodowej praca w domu, a także wpływ Wielkiego Kryzysu przypadającego na lata 1929–1933 na sytuację kobiet.

Rozdział piąty ukazuje czasopisma kobiece w kontekście edukacji i kultury. Przedstawia, jakie stanowiska reprezentowały czasopisma kobiece w kwestii edukacji dziewcząt, wiedzy o kraju i świecie. W trzecim podrozdziale czytelnik znajdzie przykładowe rady, porady i wskazówki, zamieszczane w kobiecych periodykach w dwudziestoleciu międzywojennym. Podrozdział czwarty ukazuje jak niebagatelną, zdaniem Autorki, rolę pełniła kultura w omawianych czasopismach.

W rozdziale szóstym „Kształtowanie wizerunku zewnętrznego i dobrego samopoczucia kobiet”, Kamilla Łozowska-Marcinkowska dokonuje prezentacji mody damskiej na łamach czasopism w latach 1918–1939. Tak, jak w przypadku poprzedniego rozdziału, treść wzbogacona została o liczne ilustracje zaczerpnięte z gazet tego okresu. I tak, znajdziemy na nich kobiety w sukniach popołudniowych, dwuczęściowych kompletach, kobiety prezentujące najnowsze modele kapeluszy, kreacji wieczorowych oraz sukni ślubnych. Na uwagę zasługuje zdjęcie kobiet w strojach automobilistek z początku lat dwudziestych, a także zagadnienia związane ze sztuką autoprezentacji (porady kosmetyczne i fryzjerskie) oraz przedstawienie najnowszych trendów w modzie.

W rozdziale siódmym, ostatnim, nakreślono tematykę zdrowotną poruszaną w czasopismach kobiecych, w kontekście higieny kobiety i dziecka, kultury fizycznej kobiety oraz zasad zdrowego żywienia, w tym także, porad dietetycznych.

W ogólnym rozrachunku koncepcja książki jest klarowna. Poza oczywistymi walorami naukowymi, na uwagę zasługują niewątpliwie walory edytorskie oraz graficzne publikacji, na które składa się m.in. szeroka baza ilustracji. Wszelka poruszana przez Kamille Łozowską-Marcinkowską problematyka czasopism kobiecych Drugiej Rzeczypospolitej, dostarcza czytelnikowi ogromu uporządkowanych informacji, przedstawionych w sposób jasny i przystępny. Liczne cytaty zawarte w tekście nadają książce niepowtarzalną formę. Bogata bibliografia zamieszczona na końcu książki, zawierająca źródła i opracowania, pozwoli czytelnikowi zgłębić wiedzę poruszonej przez Autorkę problematyki. Pracę wieńczy spis ilustracji zaczerpniętych z analizowanych czasopism.

Książka jest istotnym wkładem w budowanie świadomości, że czasopisma, nie tylko kobiece, stanowią obszerne źródło wiedzy. Efektem analizy zawartości tematycznej piśmiennictwa kobiecego dwudziestolecia międzywojennego są licznie interesujące wnioski i tezy, które stawia w toku rozważań Autorka i które systematyzuje w zakończeniu książki. Ponadto, Autorka w zdecydowanej większości nie opiera się na gotowych opracowaniach, lecz odwołuje się przede wszystkim do źródeł, co ważne, umiejętnie posługuje się wiedzą ogólną w historycznym kontekście pracy.

Publikacja Kamilli Łozowskiej-Marcinkowskiej *Sprawy niewieście. Problematyka czasopism kobiecych Drugiej Rzeczypospolitej* zasługuje na uwagę szerokiego grona czytelników mimo naukowego charakteru.

Konrad Nowak-Kluczyński

Dorota Żołądź-Strzelczyk pt. *Szkoły w Wielkopolsce – od średniowiecznych początków do reform Komisji Edukacji Narodowej*, Wydawnictwo Poznańskie 2010, ss. 324

Książka pióra wybitnej badaczki specjalizującej się w historii edukacji staropolskiej wpisuje się w krąg dzieł poświęconych dziejom oświaty, myśli i kultury intelektualnej. Autorka rzetelnie wykorzystwała dobrze dobrane publikacje. Doceniła dorobek wielu pokoleń uczonych rodzimych i obcych – sięgnęła do klasycznych opracowań oraz uwzględniła najnowsze studia humanistyki polskiej.

Skrupulatnie prezentowane przez Autorkę programy nauczania (często po raz pierwszy wprowadzane do obiegu naukowego) są poznawczo cenne, opatrzone solidnym komentarzem i odniesieniami do przemian kultury umysłowej w omawianych epokach, dyskusją nad intelektualnymi sądami wybitnych badaczy. Programy i ich wykładnia z pewnością zachęcą badaczy do dalszych studiów komparatystycznych.

Autorka doceniła oświatę protestancką (nie uczynił tego w swej ostatniej książce Stanisław Janeczek, *Edukacja oświeceniowa a szkoła tradycyjna. Z dziejów kultury intelektualnej i filozoficznej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008). Dorota Żołądź-Strzelczyk ma